

ARMÁDA předmnichovské ČSR

Budování armády první republiky bylo spojeno se vznikem a počátečním vývojem samostatného československého státu, jehož celkovou hospodářskou a politickou situací bylo také podmiňováno a určováno. Důležitým momentem přitom bylo, že Československá republika, vzniklá 28. října 1918 jako jeden z nástupnických států na místě rozpadlé rakousko-uherské monarchie, se od samého začátku dostala do společenství s dohodovými státy, které zvítězily v první světové válce. Tím bylo do jisté míry bezprostředně určeno i vojenské a vojenskopolitické postavení Československa v prvních dvaceti letech jeho existence a bylo tím výrazně ovlivněno i budování jeho armády.

Zcela zvláštním způsobem probíhalo budování ozbrojených sil Československé republiky v prvním roce po jejím vytvoření.

Po zániku centrálních mocností a rozpadu rakousko-uherské monarchie panovaly v celé střední Evropě neurované poměry. Stará státní moc se rozložila a nová teprve vznikala. Na území ČSR i ostatních nástupnických států zrevolucionizované obyvatelstvo hledalo teprve cesty k realizaci svých představ o novém státě. Ve velmi složité situaci teprve krystalizoval charakter nové republiky a jednalo i o to, kdo se v ní chopí moci. Za svízelné situace bylo nutné současně řešit rozmanité hospodářské otázky, bylo třeba vymezit a ovládnout území nově vzniklého státu, zabezpečit jeho hranice, vytvořit potřebný státní aparát apod. Velmi brzy se také ukazovalo, že k tomu všemu je nezbytný ozbrojený mocenský nástroj, hlavně spolehlivá armáda.

V prvních převratových dnech neměla ČSR ještě vlastní armádu, nepočítáme-li čs. legie v zahraničí, které však v té době

byly ještě mimo její území. Hlavní oporu jí proto poskytovaly dobrovolné občanské organizace Sokol, Dělnická tělocvičná jednota, Svaz českých invalidů, vzniklé jednotky Stráže svobody, studentstvo apod. Přistupovaly k nim zbytky rakouských vojenských posádek na našem území s českými vojáky a důstojníky (většinou nižšími) a zbytky vojsk, vracející se živelně domů z rozvrácených front či různorodých koutů rozpadlé monarchie.

Možnosti těchto špatně vyzbrojených a nedostatečně organizovaných vojenských prvků ovšem nepřesahovaly plnění drobných úkolů při zajišťování pořádku, strážní služby apod. K větším organizovaným akcím nemohly být použity.

Před čs. vládou proto velmi brzy výrazně vystoupil důležitý úkol vytvořit vlastní pravidelnou armádu, a to již v prvních dnech existence republiky. Samostatnost ČSR sice v zásadě zajišťovaly vítězné dohodové státy a jejich ozbrojená moc. Na území ČSR však žádná dohodová vojska nebyla a navíc až do uzavření mírových smluv neexistovalo ani přísné vyme-

zení hranic nově vzniklých středoevropských států. Potřeba spolehlivé, dobře vyzbrojené, zorganizované a vycvičené armády se pak projevila zejména na jaře r. 1919, kdy došlo k dvouděsíťletému ozbrojenému konfliktu Československa s Maďarskou republikou rad.

S budováním armády ČSR bylo započato po jejím vzniku. Jejím zdroji byly z počátku jednak čs. vojenské jednotky vzniklé za první světové války v zahraničí (italské, francouzské a ruské legie), jednak domácí prvky (hlavně zbytky bývalé rakousko-uherské armády, zeměbrany a domobrany). Z nichž také byl převážně doplňován velitelský sbor čs. armády, zejména v prvních letech její existence.

V prvních předpřevratových měsících dominovaly v ČSR názory na budování armády buď dobrovolnické (jako naše zahraniční legie), nebo miliční (po švýcarském vzoru). Velmi brzy, již koncem zimy r. 1919, však začaly převládat tendence po vytvoření pravidelné kádrové armády, založené na principu všeobecné branné povinnosti. K tomu přispěly četné obtíže při obsazování pohraničních území Čech, Moravy, Slezska i celého Slovenska, značné nesnáze při ozbrojeném střetnutí s Polskem na Těšínsku a hlavně důrazné potřeby za války s Maďarskou republikou rad.

Mírové budování nové pravidelné čs. armády bylo zahájeno v r. 1920, a to na podkladě branného zákona z 19. března. Téhož roku byly také na území celé republiky první pravidelné odvozy branců, kteří v říjnu nastoupili základní vojenskou službu.

Různorodost zdrojů čs. armády a zvláště pak neexistence jednotné vojenské organizace nutila čs. vládu přijmout od začátku jejího budování koncepci cizích vojenských misí. V prvních poválečných měsících to byla mise italská, která však již na jaře r. 1919 byla vystřídána francouzskou. Urychlené vytvoření armády se totiž nejlépe jevílo v těsném politickém a vojenském svazku s Francií. Proto téměř od samého počátku výstavby čs. armády docházelo k jejímu těsnému personálnímu, materiálnímu i k celkovému koncepčnímu spojení s armádou francouzskou.

Význam početné a dobře vyzbrojené spolehlivé armády pro politiku čs. vlády se projevil velmi brzy. Došlo k tomu již v letech 1920—1921, kdy versailleský systém ve střední Evropě byl ohrožen jednak narůstající revoluční vlnou, jednak i monarchistickou reakcí starých velmocí. V létě r. 1920 nemohla čs. armáda ještě aktivně

zasáhnout ve prospěch sousedního Polska v jeho válce se Sovětskou republikou, neboť v té době se teprve začínalo s její systematickou výstavbou. Poněkud jiná situace však byla o rok později, kdy došlo k pokusu Karla Habsburského o restauraci monarchie v Maďarsku a o obnovu integrity starých Uher. Při odrážení tohoto pokusu, za aktivní účasti a společného postupu států tzv. „Malé dohody“, sehrála poprvé požadovanou úlohu i vznikající čs. pravidelná armáda. Částečnou mobilizací koncem října r. 1921, dvoutýdenní bojovou pohotovostí a soustředěním vojsk při maďarských hranicích přispěla čs. armáda k rychlému vyřešení situace, aniž by přitom došlo k otevřenému válečnému konfliktu.

Po zažehnání politické krize z let 1920—1921 došlo k poměrně dosti dlouhému mírovému budování čs. armády, které po dobu asi patnácti let ve větší míře nerušily žádné nepříznivé vlivy. Uplatňování základní branné koncepce Československa a budování ozbrojených sil se ovšem neobešlo ani v této době bez mnoha obtíží.

Tak zejména v prvním období výstavby čs. armády bylo třeba neustále čelit revolučním náladám a radikalismu vojáků, živelnému odporu lidu k militarismu a k vojenské službě vůbec. To pramenilo z dlouholetého historického vývoje českého a slovenského národa, z jejich odporu proti rakouskému militarismu a konečně i z nedávných trpkých válečných zkušeností.

K tomu pak přistupoval i boj o charakter a poslání nově vytvářené armády. Projevil se zejména v politických bojích o volební právo vojáků, které bylo zrušeno v r. 1927.

Vnitřní konsolidace v čs. armádě bylo dosaženo poměrně brzy. Úspěšně postupovalo zejména budování jejího velitelského sboru. Francouzští důstojníci a generálové, kteří do té doby zastávali většinu velitelských funkcí v čs. armádě, byli již v první polovině dvacátých let postupně nahrazeni veliteli domácími. Tento proces byl zakončen k 1. 1. 1926. Francouzská mise plnila potom pouze funkci poradní měla však i nadále důležité postavení v čs. armádě a významně ovlivňovala celkovou vojenskou politiku a brannou koncepci Československa po celé období trvání předmnichovské republiky.

K důležité změně v budování čs. armády došlo až v polovině třicátých let, a to v souvislosti se základním zvratem v celkové mezinárodní situaci po nástupu fašismu v Německu. Celková branná politika Československa sice zůstala i nadále věrna své profrancouzské linii, jejím základ-

ním požadavkem se však stalo zajištění obrany republiky proti tzv. „německému nebezpečí“.

Podle ustanovení branného zákona z r. 1920 byla Čs. armáda určena k tomu, aby

— hájila svobodu, celistvost a nezávislost republiky proti vnějším nepřítelům,
— spolupůsobila i při udržování pořádku a bezpečnosti uvnitř státu.

Právo disponovat armádou bylo vyhrazeno nejvyšším státním orgánům — Národnímu shromáždění, prezidentu republiky a vládě.

Právo Národního shromáždění rozhodovat o všech základních otázkách obrany státu, budování a použití ozbrojených sil vyplývalo z jeho postavení jako nejvyššího demokratického zákonodárského orgánu republiky. Bylo uplatňováno v poslanecké sněmovně i v senátu, a to jak na jejich plenárních zasedáních, tak také v tzv. branných výborech obou komor.

Nejvyšším představitelem celé čs. branné moci byl prezident republiky, který byl současně i vrchním velitelem čs. armády. Uplatňoval svůj vliv při rozhodování o všech základních otázkách obrany státu i o budování a použití armády. Jmenoval i nejvyšší funkcionáře armády (na návrh ministra národní obrany). Styk prezidenta republiky s armádou zprostředkovávala jeho vojenská kancelář.

Ústředním správním úřadem čs. branné moci bylo **ministerstvo národní obrany**, které bylo zřízeno již v r. 1918. V jeho čele stál ministr národní obrany, který byl současně členem vlády. Měl bezprostřední velitelskou pravomoc nad celou armádou, za níž měl i ústavní odpovědnost před Národním shromážděním.

Nedílnou součástí MNO byl (kromě krátkého období v letech 1921—1922, kdy tvořil samostatný orgán) **Hlavní štáb čs. armády**, zřízený v r. 1919.

Specifickou součástí MNO byl úřad **Generálního inspektora čs. branné moci**, zřízený koncem r. 1918, zrušený v r. 1924 a obnovený v r. 1927. Postavení Generálního inspektora čs. branné moci se několikrát změnilo a s tím i jeho úkoly, které však byly vždy jen povahy poradní a kontrolní. Z počátku spočívalo těžiště jeho práce v otázkách povahy správní, později v otázkách výchovy vojsk a konečně v otázkách odborně vojenských a výcvikových. V určitých obdobích byl také generální inspektor předurčen k vykonávání funkce hlavního velitele operujících armád v případě válečného konfliktu (po r. 1935).

Důležitým orgánem MNO byl také tzv. **Armádní poradní sbor**, zřízený v r. 1932. Armádní poradní sbor byl jen orgánem poradním a neměl nikdy rozhodovací a výkonnou pravomoc. Jeho úkolem bylo projednávat zásadní otázky organizace armády, její výcvik, materiální otázky, výběr vyšších velitelů, mobilizaci, operační a nástupové plány, zásadní otázky zbrojní výroby apod. Armádní poradní sbor měl dvanáct řádných a tři mimořádné členy. Jeho předsedou byl ministr národní obrany, místopředsedou generální inspektor čs. branné moci; k řádným členům náleželi náčelník a podnáčelník Hlavního štábu, všichni zemští vojenští velitelé a čtyři generálové (jmenování vždy na jeden rok prezidentem republiky na návrh ministra národní obrany), mimořádnými členy pak byli 1. a 2. zástupce náčelníka Hlavního štábu a generální sekretář Meziministerského sboru pro věci obrany státu.

Ke sjednocení všech příprav obrany státu byl při vládě ustaven v r. 1926 zvláštní koordinační a kontrolní orgán, tzv. **Meziministerský sbor pro věci obrany státu**. Řádnými členy Meziministerského sboru pro věci obrany státu byli zástupci všech ministerstev a předsednictva ministerské rady a jeho předsedou byl ministr národní obrany. Tento orgán neměl žádnou výkonnou pravomoc a plnil pouze úkoly koordinační a kontrolní celostátní povahy, týkající se všech ministerských resortů.

Výkonnou pravomocí byl částečně vybaven nový pomocný orgán čs. vlády, tzv. **Nejvyšší rada obrany státu**, zřízená v r. 1933, brzy po nástupu fašismu k moci v sousedním Německu. Nejvyšší rada obrany státu byl užší výbor složený z členů vlády v čele s jejím předsedou. Tento nový pomocný orgán čs. vlády převzal většinu hlavních úkolů Meziministerského sboru pro věci obrany státu, který se pak stal jen její doplňující složkou.

Budování čs. armády bylo od r. 1920 až do zániku předmnichovské republiky založeno na principu **všeobecné branné povinnosti** podle tzv. rámcového (kádrového) systému. Čs. armádu tvořily tudíž vedle tzv. „aktivní armády“ také vycvičené zálohy. Čs. armáda byla doplňována jednak odvodem, jednak dobrovolným vstupem. Byla tvořena osobami, které byly v různém branném poměru. Byli to

1. **Vojáci z povolání**, kteří se dobrovolně přihlásili k dlouhodobé vojenské službě a tvořili základní rámec (kádru) armády. Mezi ně náleželi příslušníci velitelského sboru (důstojníci a generálové) a tzv. vojenští gázisté mimo hodnostní třídy (rotmistři). Je možné k nim počítat

i vojenské osoby v další činné službě (désloužící vojáci a poddůstojníci).

2. **Branci**, kteří byli na základě branné povinnosti povoláni k tzv. presenční (základní) vojenské službě.

3. **Príslušníci zálohy** (vycvičení branci).

Vojáci z povolání, désloužící a branci v presenční službě tvořili „aktivní armádu“, která měla určité, zákonným nařízením stanovené početní stavy a byla trvale ve zbraní. Záloha, do které přecházeli branci po splnění své presenční vojenské služby a vojáci z povolání po vypršení jejich služebního úvazku, sloužila v případě potřeby k rychlému doplnění aktivní armády a k postavení mobilizačních vojenských jednotek. Byla dvojho a později trojho druhu: I. záloha, II. záloha a tzv. náhradní záloha (zřízená po r. 1927).

Branná povinnost byla všeobecná a stejná pro všechny mužské čs. státní příslušníky. V míru počínala rokem, v němž občan dosáhl 20 let a končila rokem, v němž dovršil 50 let. Vojenské osoby z povolání podléhaly branné povinnosti až do 60 let, a to i ve výslužbě. Za mobilizace a ve válce podléhali zvláštní branné povinnosti všichni čs. státní občané od 17 do 60 let.

Branná povinnost zahrnovala povinnost odvodní a povinnost služební. K povinnosti služební náležela služba presenční a služba v záloze, eventuálně služba v náhradní záloze.

Odvodní povinnost trvala v míru 3 roky. Počínala 1. lednem kalendářního roku, v němž občan dosáhl 20 let a trvala až do 31. prosince roku, v němž dovršil 22 let.

Odvody byly každoročně, a to jednak podle tzv. odvodních ročníků, jednak podle tří odvodních tříd. Občané, povinní odvodem, byli do nich zařazováni podle kalendářního roku svého narození a podle způsobilosti k vojenské službě. Občané, kteří ani v jedné z odvodních tříd svého odvodního ročníku nevyhověli odvodním podmínkám (tělesná a duševní způsobilost k vojenské službě), nebo nemohli z jiných důvodů odvodní povinnost splnit, podléhali odvodní povinnosti až do svých 50 let.

Zákonná délka presenční vojenské služby byla v závislosti na celkovém vývoji mezinárodní a vnitropolitické situace několikrát změněna. Z počátku byla stanovena na 14 měsíců, v r. 1920 zákonem nařízením byla prodloužena o dalších 10 měsíců (tj. na 24 měsíců). Pro ročníky počínaje r. 1924 bylo toto prodloužení zkráceno o 6 měsíců (tj. celkem 18 měsíců). Úplné zrušení dočasného prodloužení 14měsíční presenční služby bylo

neustále odkládáno a mělo být uskutečněno pro ročníky s nástupem v r. 1933. Ani u tohoto ročníku však nebylo zkrácení realizováno, protože ještě téhož roku byla v souvislosti s počínajícím se prudkým zhoršováním mezinárodního postavení Československa presenční služba opět prodloužena na 24 měsíců.

V důsledku těchto několikrát změn se pochopitelně měnil i **početní stav aktivní armády**, jejíž síla byla v r. 1920 asi 150 000 mužů. Z toho bylo asi 22 500 vojáků z povolání (asi 10 600 důstojníků a generálů a 11 700 rotmistrů). Jejich počet se ovšem po r. 1934 značně zvyšoval. Každoroční kontingent nováčků byl stanoven na 70 000 mužů. V důsledku pozdějšího zkrácení presenční služby byly v letech 1925—1933 zavedeny pohyblivé stavy aktivní armády: zimní (asi 150 000 mužů) a letní (asi 100 000 mužů). Odpovídalo to nástupu nováčků (na podzim — zpravidla v říjnu) a odchodu vycvičených branců do zálohy (na jaře — zpravidla v dubnu).

Mírová služba trvala:

— presenční a v náhradní záloze od 20. do 22. roku,

— v I. záloze od 22. do 40. roku,

— ve II. záloze od 40. do 50. roku.

Služba pro vojáky z povolání (i po odchodu z aktivní služby) a služba za války pro všechny příslušníky branné moci trvala od 17 do 60 let.

Příslušníci I. zálohy podléhali výcviku na zvláštních vojenských cvičeních v celkovém trvání 14 týdnů (v 3. a v 5. roce po 4 týdnech, v 7. a v 9. roce po 3 týdnech). Příslušníci II. zálohy zvláštnímu vojenskému výcviku nepodléhali. Branci, zařazení po r. 1927 do náhradní zálohy (hlavně otcové a živitelé rodin, samostatní hospodáři a řemeslníci apod.), procházeli 12týdenním základním výcvikem, 4týdenním cvičením koncem náhradní zálohy a dále stejnými cvičeními jako příslušníci I. zálohy.

Doplňování čs. armády vycházelo z územního rozdělení ČSR a uskutečňovaly ho doplňovací vojenské a politické úřady tří stupňů:

— I. stolice na stupni okresním (vojenská doplňovací okresní velitelství a politické úřady I. stolice — okresní politické úřady, magistráty a městské notářské úřady);

— II. stolice na stupni zemském (zemská vojenská velitelství a zemské politické úřady);

— III. stolice na stupni ministerském (ministerstvo národní obrany a ministerstvo vnitra).

Základní úlohu v doplňovacím systému čs. armády hrály vojenské i politické úřady I. stolice, které každoročně odváděly brance. Celé území ČSR bylo rozděleno na tzv. doplňovací okresy, v nichž působily vojenské doplňovací úřady I. stolice.

Vojenské doplňovací okresy zahrnovaly ve většině případů 3—5 politických okresů, v nichž působily politické doplňovací úřady I. stolice. Počátkem každého kalendářního roku na základě údajů úředně stanovených správců matrik sestavovaly seznamy odvodem povinných občanů.

Odvody (hlavní i dodatečné) prováděly odvodní komise, v nichž byli zastoupeni jak představitelé politické, tak i vojenské správy I. stolice. Předsedal jim zástupce politické správy. Rozhodnutí odvodní komise o odvedení či neodvedení mělo ne-

měnitelnou platnost. Sporné případy byly postupovány k vyřízení doplňovacím úřadům II., popřípadě i III. stolice. Odvodní komise současně klasifikovala brance podle jejich schopnosti ke službě různého druhu (postupně se vykrystalizovaly tyto klasifikační třídy: A — schopen bez vady, B — schopen k pomocným službám, Bs — schopen ke strážní službě a C — neschopen). Mohla také povolit odklad presenční služby (např. studujícím) a mohla vyhovět i žádostem o zařazení do náhradní zálohy.

O přijetí dobrovolníků rozhodovaly jen vojenské úřady, a to podle zvláštních ustanovení. Dobrovolný vstup do armády byl přitom podmíněn stářím nejméně 17 let. Rozhodnutí o přijetí cizích státních příslušníků bylo vyhlašováno prezidentu republiky (na návrh ministra národní obrany).

Mírové členění aktivní čs. armády bylo založeno jednak na principu teritoriálním, jednak na principu odborném. Ve svém vývoji prošla armáda po r. 1920 dvěma základními etapami. Mezníkem jejich vytyčení je rozsáhlá reorganizace, započatá v r. 1936, ale do podzimu r. 1938 zcela nedokončená.

Teritoriální vojenské rozdělení Československa vycházelo z jeho politickosprávního rozdělení. Do r. 1936 se celé území ČSR dělilo na zemské vojenské obvody, z nichž každý zahrnoval několik divizních oblastí, rozdělených na několik doplňovacích vojenských okresů. V čele těchto teritoriálních vojenských celků stála vojenská velitelství příslušného stupně, jejichž pravomoc se odlišovala nejen svým rozsahem, ale i charakterem. Zemská vojenská velitelství měla plnou velitelskou, oblastní i správní pravomoc a byla předurčena plnit za války funkci armádního velitelství. Divizní velitelství měla plnou velitelskou pravomoc a v míru také částečnou oblastní a správní pravomoc. Okresní doplňovací vojenská velitelství měla v míru i za války pouze oblastní pravomoc.

Z počátku bylo 40 **doplňovacích vojenských okresů**; jejich počet však do r. 1925 stoupl na 48. V téže době se zčásti změnila i sídla a rozsah doplňovacích okresních vojenských velitelství.

Divizních oblastí bylo 12 a jejich počet a v podstatě i rozsah byl od r. 1920 až do r. 1936 stálý; v několika případech se pouze změnilo sídlo divizního velitelství. Počet doplňovacích vojenských okresů v jednotlivých divizních oblastech byl

z počátku různý (2—4); v r. 1925 se pak ustálil ve všech případech na 4.

Zemské vojenské obvody byly trvale 4 a byly přizpůsobeny politickosprávnímu rozdělení republiky. Jejich rozsah byl proto různý, ve dvou případech se v r. 1925 změnil, v jednom případě bylo současně přemístěno i jeho sídlo (z Užhorodu do Košic). Také počet divizních oblastí, které zemské vojenské obvody zahrnovaly, nebyl stejný a v r. 1925 se zčásti změnil.

Teritoriální rozdělení ČSR a sídla příslušných vojenských velitelství v letech 1925—1936 znázorňuje **příloha 1**.

Mezi teritoriální orgány vojenské správy náležela také **různá místní velitelství** (posádkové velitelství apod.), jejichž počet značně kolísal a pohyboval se kolem 150.

Nastíněný systém teritoriálního vojenského členění ČSR se značně změnil po reorganizaci v r. 1936 a uskutečňoval se pak namísto v dosavadních třech stupních jen ve stupních dvou. Tato změna se dotýkala rozdělení republiky na doplňovací vojenské obvody jen v malé míře, jejich počet 48 byl i nadále zachován a v podstatě se nezměnilo ani jejich postavení a úkoly.

K podstatné změně po r. 1936 však došlo v tom, že zemská a divizní vojenská velitelství byla zbavena své dosavadní územní a správní pravomoci, která byla společně s pravomocí velitelskou soustředěna v nově vytvořených sborech. Zemská i divizní velitelství měla jen velitelskou pravomoc a oba stupně pak představovaly pouze „taktické“ celky (na stupni armády a divize).

Území ČSR bylo přitom v r. 1936 rozděleno na 7 sborových oblastí, z nichž každá zahrnovala různý počet doplňovacích vojenských okresů — viz přílohu 2.

Odborně vojenské členění čs. armády bylo dvojího druhu: jednak podle tzv. zbraní a služeb, jednak podle organizačních stupňů. Také v tomto dělení došlo k různým změnám, zejména po r. 1936.

Do r. 1936 se rozeznávaly v čs. armádě jednak zbraně, a to hlavní a pomocné, jednak služby. Mezi hlavní zbraně se počítalo pěší vojsko, dělostřelectvo, letectvo a jezdeckvo, mezi zbraně pomocné se počítalo tzv. technické vojsko (ženijní, telegrafní a železniční, které bylo v r. 1923 přičleněno k vojsku ženijnímu) a dopravní vojsko (vozatajstvo a automobilní vojsko). Ke službám náležely vzdělávací a vědecké ústavy, tzv. technické služby (zbrojní, letectva, ženijního vojska, telegrafního vojska, automobilního vojska, vozatajstva a stavební, do r. 1923 i železničního vojska) a tzv. služby (zdravotnická, hospodářskosprávní, justiční, duchovní, doplňovací a početní, remontní, veterinářská, kancelářská a hudební).

Po reorganizaci v r. 1936 se rozeznávaly v čs. armádě jednak zbraně, k nimž se vedle pěchoty, dělostřelectva, letectva a jezdeckva počítalo i ženijní a telegrafní vojsko (šlo ovšem všeobecně o vojsko spojovací), jednak služby (v podstatě jako do r. 1936).

Po organizační stránce se čs. armáda dělila na čtyři hlavní kategorie. Byly to tzv. vyšší jednotky, vojsková tělesa, vojenské útvary a vojenské úřady. Každá kategorie měla svou další specifickou organizační strukturu.

Toto základní členění zůstalo až do r. 1938 zachováno, i když se poněkud změnilo jejich postavení a vzájemný vztah. Ke značným změnám však došlo uvnitř jednotlivých kategorií, zejména po reorganizaci v r. 1936.

Vojenské úřady byly instituce správní povahy (např. MNO, úřady hospodářskosprávní služby, vojenské stavební úřady, úřady justiční služby, doplňovací úřady a zbrojní technické úřady).

Vojenské ústavy sloužily účelům vzdělávacím a vědeckým nebo výrobě a správě různého materiálu (např. různé školy a kursy, vědecké instituce, výrobní podniky, sklady různého materiálu apod.).

Vojsková tělesa byly útvary a jednotky jednotlivých zbraní — pluky všeho druhu, hraničářské prapory, horské prapory, horské dělostřelecké oddíly apod.

Vyšší jednotky byly také vojenské celky, které tvořily základ k postavení „armád“ za války. Do r. 1936 se mezi ně

počítaly pěší divize a tzv. samostatné brigády (horské a jezdecké), které byly současně „správními svazy“. Zvláštní postavení mezi nimi měly pěší a dělostřelecké brigády, zrušené po r. 1936, které však byly jen tzv. „taktickými svazy“. Po reorganizaci v r. 1936 se k „vyšším jednotkám“ počítaly nově zřízené sbory, pěší divize, nově zřízené rychlé divize a nově vytvořená letecká brigáda.

Do r. 1936 aktivní čs. armáda měla 12 pěších divizí, 2 horské brigády, 2 těžké dělostřelecké brigády, 4 jezdecké brigády a útvary přímo podřízené buď MNO, nebo ZVV.

Každá pěší divize, která byla základní „vyšší taktickou jednotkou“, měla v zásadě 2 pěší brigády (po dvou pěších plukách), 1 dělostřeleckou brigádu (po jednom pluku lehkého a jednom pluku hrubého dělostřelectva), několik jí přímo podřízených útvarů zbraní a služeb (např. prapory hraničářské pěchoty, přidělené vozatajské a automobilní rotý apod.).

Množství útvarů a jednotek aktivní čs. armády se v jednotlivých obdobích měnilo. Představu o jejich hodnotě dává stav z r. 1929, kdy čs. armáda měla 48 pěších pluků, 4 pluky horské pěchoty, 10 praporů hraničářské pěchoty, 16 pluků lehkého dělostřelectva, 14 pluků hrubého dělostřelectva, 2 horské dělostřelecké pluky, 12 samostatných horských dělostřeleckých oddílů, 5 těžkých dělostřeleckých pluků, 3 protiletadlové dělostřelecké pluky, 3 pluky letectva, 10 jezdeckých pluků, 3 eskadrony cyklistů, 1 prapor útočné vozby (oddíl tanků, oddíl obrněných automobilů a rota obrněných vlaků) atd. Asi jedna čtvrtina těchto jednotek však byla jen rámcová.

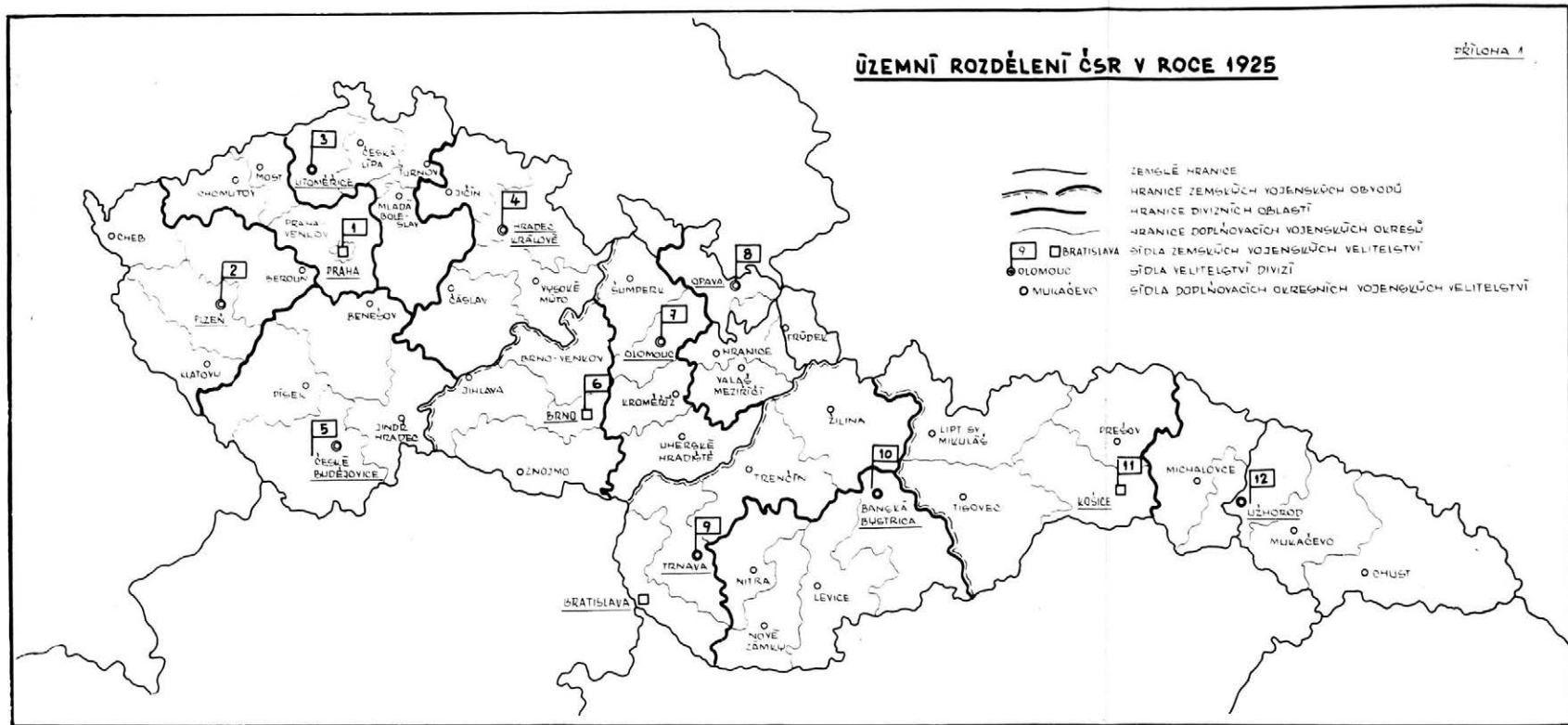
Organizační struktura aktivní čs. armády se podstatně změnila po rozsáhlé reorganizaci v r. 1936. Projevilo se to především v nově chápaném charakteru a ve složení „vyšších jednotek“ a do značné míry i v nově chápané úloze a ve vnitřní organizační struktuře „vojskových těles“.

Nově byly zřízeny sbory, které se staly namísto divizí základem tvoření armád za války. Dále byly zásadním způsobem zreorganizovány pěší divize (původně čtyřplukové byly přeměněny na tříplukové), byl vypuštěn mezistupeň pěších, horských, dělostřeleckých a jezdeckých brigád, nově byly zřízeny tzv. rychlé divize a letecká brigáda. V oblasti vnitřní organizační struktury „vojskových těles“ převážně nešlo o změny zásadního rázu, i když byly v mnoha případech značné.

Reorganizace, která se pochopitelně projevila i značnými změnami v dislokaci vojsk, nebyla až do propuknutí tzv. „čes-

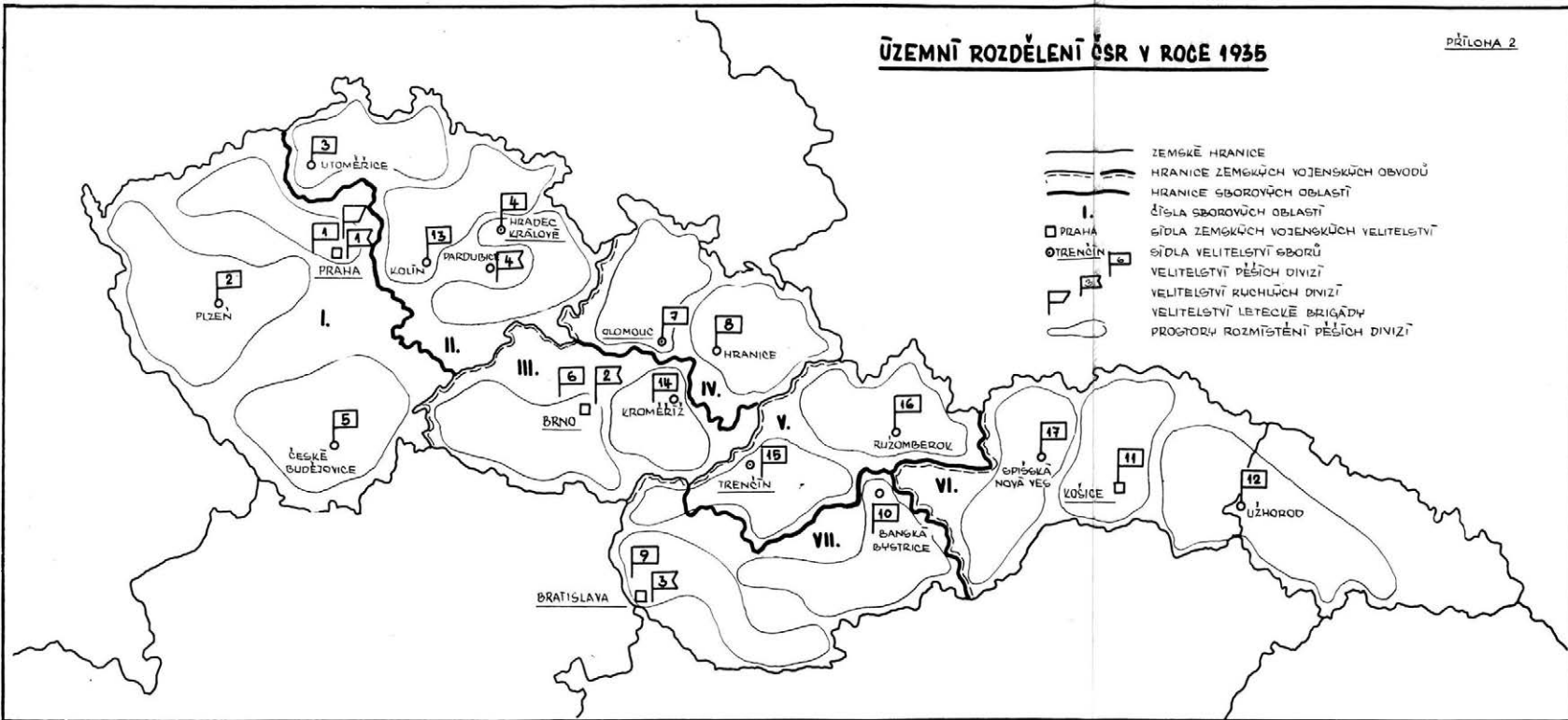
ÚZEMNÍ ROZDĚLENÍ ČSR V ROCE 1925

PŘÍLOHA 1

ÚZEMNÍ ROZDĚLENÍ ČSR V ROCE 1935

PŘÍLOHA 2

koslovenské krize“ v září r. 1938 zcela zakončena. V té době měla mírová aktivní čs. armáda tato „vojsová tělesa“ jednotlivých zbraní:

Pěchota: 47 pěších pluků (143 praporů — asi z jedné čtvrtiny rámcových), 4 horské pěší pluky, 11 hraničářských praporů (2 motorizované), 1 instrukční prapor, 5 cyklistických praporů, 3 pluky útočné vozby (po 3 praporech útočné vozby, 1 kanónovém praporu a 1 rotě obrněných vlaků) a 1 rotu hradní stráže.

Jezdecko: 11 jezdeckých pluků, 19 vozatajských eskadron.

Dělostřelectvo: 21 lehkých dělostřeleckých pluků (16 hippomobilních, 1 horský a 4 motorizované), 14 hrubých dělostřeleckých pluků (10 hippomobilních a 4 částečně motorizované), 4 jezdecké dělostřelecké oddíly (částečně motorizované), 4 těžké dělostřelecké pluky (motorizované), 1 instrukční dělostřelecký pluk, 1 chemický dělostřelecký pluk (motorizovaný), 4 protiletadlové dělostřelecké pluky (motorizované) a 7 automobilních praporů dělostřelectva.

Letectvo: 3 smíšené letecké pluky

(průzkumné a stíhací), 3 bombardovací letecké pluky.

Ženíjní vojsko: 6 ženijních pluků, 1 samostatný ženijní prapor a 1 železniční pluk.

Telegrafní vojsko: 7 telegrafních praporů a stálá vojenská radioelektrická síť.

V létě r. 1938 měla mírová aktivní čs. armáda tyto „vyšší jednotky“:

— **17 pěších divizí** — z nichž 1 byla motorizovaná — po 3 pěších nebo horských plucích, většinou po 1 lehkém a 1 hrubém dělostřeleckém pluku, popřípadě i po 1—2 hraničářských praporech;

— **4 rychlé divize** různého složení, tvořené jezdeckými pluky, pluky útočné vozby, cyklistickými prapory a jezdeckými dělostřeleckými oddíly;

— **1 leteckou brigádu** o 3 bombardovacích leteckých plucích;

— **7 sborů nestejného složení**, které měly 2—3 pěší divize a různé útvary zbraní a služeb;

— **4 zemská vojenská velitelství**, která byla postupně měněna na armádní velitelství.

Současně s rozsáhlými změnami ve složení a v organizaci čs. armády probíhala její celková modernizace i ve všech ostatních směrech. Armáda byla postupně vybavována novými zbraněmi, kvalitní bojovou i ostatní válečnou technikou, převážně domácí konstrukce a výroby. Zvýšila se také úroveň přípravy velitelského sboru a velká pozornost se věnovala výcviku vojsk. Je třeba připomenout i budování pohraničních opevnění, připravované již od r. 1934 a zahájené v r. 1936.

Celkově je možné říci, že přes negativní rysy se podařilo v druhé polovině třicátých let vybudovat v Československu moderní, na svou dobu poměrně dobře vyzbrojené a vycvičené ozbrojené síly. Čs. armáda byla materiálně, odborně i politicky dobře připravena bránit republiku. Nebylo vinou armády, že tento svůj úkol, na který se po mnoho let pečlivě a svědomitě připravovala, v kritické době na podzim r. 1938 nemohla splnit.

